

УДК 94:314.151.3-054.7(=163.41)''1945/1955''

Др Бојан Симић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије, Београд
smcbjn@yahoo.com

Оригиналан научни рад
Примљен: 23.12.2019.
Прихваћен: 28.12.2019.

Српска емиграција у Аргентини у првој деценији након Другог светског рата – прилог истраживању проблема

Апстракт: У раду се на основу доступних извора, штампе и релевантне литературе анализира бројност, друштвени живот и политичко деловање српске емиграције у Аргентини у првој деценији након Другог светског рата. Биће говора и о односу аргентинских власти према људима пореклом са простора Југославије. Посебан акценат у тексту дат је деловању Милана Стојадиновића, најпознатије личности међу тамошњим исељеницима.

Кључне речи: Емиграција, Аргентина, Југославија, Србија, Милан Стојадиновић.

Нема података које би се могли сматрати за потпуно веродостојне везано за питање броја исељеника из Југославије, а посебно из Србије, на јужноамеричком континенту почетком 20. века. Анализирајући више различитих процена, историчар Љубомир Антић констатовоа је како би се требало задовољити податком да се до Првог светског рата тај распон кретао од 25.000 до 50.000 људи са подручја које су 1918. ушле у Краљевину Југославију.¹ Генерално, закључак је да се са тих простора масовније уселавало тек после 1919. године. Аргентина је била држава са највише емиграната пореклом из Југославије у Јужној Америци. Њих је било више него у свим осталим државама Јужне Америке заједно,

¹ Љубомир Антић, *Naše iseljeničtvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslavenske države 1918*, (Zagreb: Školska knjiga, 1987), 13.

више од четири пута него у другопласираном Чилеу. Емиграција после Првог светског рата могла се означити као класична економска миграција. За талас који је пристигао након Другог светског рата то добрим делом није био случај. Реч је о великом броју припадника пре свега усташке емиграције и мањим делом о припадницима Југословенске војске у отаџбини и других покрета који су из рата изашли као поражени.

У писму које је средином 1946. послао Министарству иностраних послова ФНРЈ Мате Буцонић, стари исељеник, говорио је о око 80.000 југословенских исељеника. Наводи да су то пре свега Далматинци, док је Срба било мало. Тачну процену није навео.² Генерал Љубо Илић, шеф дипломатске мисије ФНРЈ која је током 1946. боравила на јужноамеричком континенту, говорио је о процени од 75.000 до 100.000 људи.³ Он је са потомцима рачунао на 250.000 „аргентинских пријатеља“, а са фамилијом и децом то би било и до „пола милиона“.⁴ По подацима које је имало југословенско посланство у Аргентини крајем четрдесетих година, процењивано је да има између 60.000 и 80.000 југословенских исељеника. Проблем је био што представници нове југословенске владе у посланству нису затекли никакву статистику ни пописе. Критиковали су и податке из исељеничке штампе који су говорили о већој цифри, јер су, наводи се, они рачунали „и трећу генерацију наших исељеника, која се потпуно однародила“.⁵ Емиграција пореклом из Србије налазила се углавном у Буенос Ајресу и околини, док је у северној провинцији Чако била велика колонија из Црне Горе, чији су се припадници бавили производњом памука било као поседници или најамни радници.⁶ Та колонија била је позната и по називу Монтенегрина.⁶

Када се све то упореди са званичним подацима, несагласност постаје још већа. Према резултатима пописа, у Аргентини су се 1947. године 29.164 лица изјаснила да су са југословенских простора. У следећих десет година званично се уселило још око 14.200 људи пореклом из Југославије.⁷ С друге стране, као што смо се већ осведочили, исељенички листови, али и званични представници ФНРЈ, тврдили су да је тај број много већи. До краја посматраног периода, дакле

² Дипломатски архив Министарства иностраних послова Србије (ДАМСП), Политичка архива (ПА), 1946, Јужна Америка, фасцикла 7, досије 18, сигнатура 9048.

³ Дипломатски односи између Аргентине и ФНРЈ успостављени су 16. 9. 1946, разменом нота између министра спољних послова Брамугље (Juan Atilio Bramuglia) и генерала Илића. Посланства су подигнута на ниво амбасада у првој половини 1956. године.

⁴ ДАМСП, ПА, 1946, Јужна Америка, ф. 7, д. 19, с. 13405.

⁵ ДАМСП, ПА, 1949, Аргентина, ф. 6, д. 9, с. 49700, „Исељавање нашег народа у Јужну Америку“, 2.

⁶ Нека сведочења о стварању колоније и животу у њој видети: Katalina Milović, Timotije Jokanović, *La Montenegrina. Sjećanja*, (Cetinje-Podgorica: Matica crnogorska, 2004).

⁷ Стефановић-Бановић, Милеса, Пантовић, Бранислав. „Наша дијаспора у Аргентини – историјски преглед и прелиминарна истраживања“, *Гласник Етнографског института САНУ* LXI (1), 124–125.

до средине педесетих година 20. века, број југословенских исељеника порастао је и процењиван је између 150.000 и 180.000 људи. Огромну већину чинили су Хрвати и Словенци, док се број оних означених као Црногорци кретао између осам и десет хиљада, а само су њих 500 службеници посланства ФНРЈ у престоници Аргентине означили као Србе, и то већином пореклом из Војводине.⁸ Разлика између званичних података аргентинских власти и југословенских процена долазила је пре свега од тога што су Аргентинци полазили од тога да је свако рођен на њиховој територији њихов држављанин (*Ius soli*). Наравно, било је и оних који су рођени на територији Аустроугарске који су се преселили пре 1918, па стога нису уписани као Југословени.

Када се говори о разлозима Аргентине да прими толики број емиграната у тако кратком времену, бивши председник југословенске владе, и сам емигрант, Милан Стојадиновић навео је жељу Перона да попуни огромне ненасељене просторе. Што се тиче прилива усташа, указао је на живу активност католичке цркве у том правцу.⁹ Према подацима посланства ФНРЈ у Буенос Ајресу, само до прве половине 1948. у Аргентину је ушло око 5.000 усташа и других припадника формација које су се у рату бориле против партизана.¹⁰ Хрватски извори о приливу хрватских емиграната у првим послератним годинама не слажу се, па се њихове процене протежу од 5.000 до 20.000 људи.¹¹ Јосип Броз је на једном састанку са југословенским дипломатама, вођеним у септембру 1953. године, изјавио да има око тринаест хиљада усташа у Аргентини, већином у Буенос Ајресу, које „издржава Ватикан и Америка“.¹² Усељавање емиграната из Југославије знатно је отежано почетком 1949, када су аргентинске власти суспендовале давање виза за све земље које су се, према њиховом мишљењу, налазиле иза „Гвоздене завесе“. Међу њима је и Федеративна Народна Република Југославија.¹³

⁸ ДАМСП, ПА, 1956, Аргентина, ф. 3, д. 25, с. 4169, „Преглед стања југословенске економске емиграције у Аргентини у 1955. години“, 3.

⁹ Историјски архив Београда (ИАБ), Збирка докумената Безбедносно-информативне агенције (БИА), Досије Милана Стојадиновића (70900415), документ 92, „Разговор с Миланом Стојадиновићем одржан 20. августа 1952. године“, 3.

¹⁰ ДАМСП, ПА, 1949, Аргентина, ф. 6, д. 9, с. 49700, „Реферат о југословенским исељеницима у Јужној Америци“, 17.

¹¹ Iva Banjan, *Iseľjavanje Hrvata u Argentinu, Ćile, Brazil i Peru*, Rukopis neobjavljenog diplomskog rada, (Osijek: Filozofski fakultet, 2013). Марко Синовчић на основу истраживања аргентинске статистике и докумената из архива тврди да се уселило мање од 5.000.

¹² Slavoljub Đera Petrović, *Sećanja i zapisi jednog borca i diplomate*, (Beograd: DTA, 2007), 160–161.

¹³ ДАМСП, ПА, 1950, Аргентина, ф. 7, д. 15, с. 43770, „Годишњи конзуларни извештај за 1949“, 9.

Један од водећих личности српске емиграције после Другог светског рата Душан Филиповић¹⁴ тврдио је 1950. да на јужноамеричком континенту има више од 20.000 Срба.¹⁵ Јасно је да је приликом те процене убрајао и Србе пореклом из Црне Горе. Највећи број њих живео је у престоници и околини. У то време око трећине укупног становништва Аргентине живело је у Буенос Ајресу, што је град и околину чинило политички најзначајнијим делом државе. Према подацима из 1947. године, од укупно 16.000.000 становника Аргентине њих 4,7 милиона живело је у главном граду.¹⁶

Емигранти који су долазили у Аргентину ишли су тежим путем, јер су већином били сељаци и неквалификовани радници, а у земљи није било много индустријалаца пореклом из Југославије који би их могли упослити. Тако је у посланству ФНРЈ забележено да су морали прихватати „најтеже послове за ниске наднице те су били бездушно искоришћавани“.¹⁷

У Аргентини су током Другог светског рата и у првој деценији после њега основане бројне организације југословенских исељеника. Неке од њих биле су југословенски одређене, а неке су окупљале емигранте на националној основи. Највеће удружење било је „Слободна Југославија“, које је формирано 1943. године. Та организација је након завршетка рата успела да организује око 70 огранака и привуче око 8.000 чланова.¹⁸ Касније је у Буенос Ајресу организовала и два конгреса. Требало би рећи да су многа удружења трајала кратко, свега неколико година, а да су нека фактички постојала само на папиру. Посланство ФНРЈ материјално је подржавало организације и листове који су били на линији политике социјалистичке Југославије. Тако је само у току 1950. издато 60.000 пезоса на име субвенције таквих исељеничких листова.¹⁹ Међу листовима најзначајнији је био „Југословенски исељенички вјесник“. Како је време пролазило, економска ситуација у Аргентини се погоршавала, а бивао је

¹⁴ Душан Филиповић рођен је у Крагујевцу 1903. године. У родном граду завршио је гимназију, а студирао је на Правном факултету у Београду, где се специјализовао за рад у администрацији државних аутономних предузећа. Касније је почео да се бави новинарством. Сарађивао је у „Индустријском прегледу“, „Општинским новинама“ и „Јужној застави“. Као присталица Стојадиновићеве политике, био је члан омладине ЈРЗ. Након промене владе и споразума Цветковић-Мачек из 1939, пришао је новооснованој Српској радикалној странци, чију су регистрацију власти одбиле. Током рата боравио је у Београду. Ухапсиле су га нове власти, па пустиле. Преко Италије, одлази у Аргентину, где активно ради међу српском емиграцијом. Једно време је радио у фабрици вентилатора. Касније се преселио у Парагвај.

¹⁵ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 2, priredio Dušan M. Filipović, (Buenos Aires: s. n., 1977), 302.

¹⁶ Jonathan C Brown, *A Brief History of Argentina*, (New York: Checkmark Books, 2004), 288.

¹⁷ ДАМСП, ПА, 1949, Аргентина, ф. 6, д. 9, с. 49700, „Реферат о југословенским исељеницима у Јужној Америци“, 1–2.

¹⁸ Исто, 10.

¹⁹ ДАМСП, ПА, 1951, Аргентина, ф. 3, д. 21, с. 415314, „Рад са исељеницима“, 1.

и све већи притисак на штампу од Пероновог режима, те настајали проблеми са дистрибуцијом хартије.²⁰ Нека југословенска друштва угушиле су аргентинске власти већ 1948. године, услед оптужби да имају комунистичко обележје. Све то се негативно одразило на рад емиграције пореклом из Југославије. Тако је у првој половини педесетих година прошлог века већина листова угашена.²¹

У овом раду осврнућемо се на рад српске емиграције, односно на удружења и активности исељеника која су имала тај национални предзнак. Током Другог светског рата једна од најбитнијих личности српске емиграције био је Филип Доминиковић. Он је од априла 1942, када је краљевски посланик Цанкар премештен у Отаву, фактички вршио дужност посланика све до споразума Тито–Шубашић, када је у септембру 1944. стављен на располагање. Примо-предају дужности Доминиковић је обавио у новембру исте године.²² И поред тога он је наставио да делује међу српским исељеницима. Покренуо је лист „Протест“, који је писао против нове власти у Југославији. Сарадници листа били су бивши чланови ЈВуО, који су у међувремену пристигли у Аргентину. Посланство ФНРЈ лист је водило са ознаком „реакционаран“ и тврдило је да се он финансира из иностранства и да се дели исељеницима бесплатно.²³

У Буенос Ајресу је одраније постојало удружење српских емиграната „Обилић“, основано у октобру 1946. у Док Суду, предграђу Буенос Ајреса. Циљ његовог оснивања био је да се српски живаљ отме утицају који на њега врши „остатак народних непријатеља“, где се пре свега мислило на Доминиковића и људе око њега. Удружење је наводно окупљало око 300 Срба. На забавама које је „Обилић“ организовао скупљали су се добровољни прилози за помоћ домовини, али и „Југословенском исељеничком вјеснику“, централном листу исељеника иза кога је стајало посланство. На једној таквој забави током 1947. прикупљено је 3.500 аргентинских пезоса.²⁴ Проблеми нових југословенских власти с тим удружењем настали су после Резолуције ИБ услед чињенице да је секретар „Обилића“ Перишић постао „један од најактивнијих агитатора за резолуцију“.²⁵

²⁰ У крајим цртама о односу Пероновог режима према штампи видети: Colin M. MacLachlan, *Argentina. What Went Wrong*, (Westport-London: Praeger, 2006), 112.

²¹ О проблемима и стању југословенске колоније у Аргентини вођена је дискусија међу службеницима посланства половином 1952. године. Као главни проблеми истакнути су: поцепаност исељеника, став аргентинских власти, непостојање кадрова (активиста) и непостојање просторија за рад. ДАМСП, ПА, 1952, Аргентина, ф. 2, д. 35, с. 47694, 9.

²² ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 2, с. 4183, 4–5.

²³ ДАМСП, ПА, 1947, Аргентина, ф. 9, д. 16, с. 427509, „Извештај о стању и раду југословенских исељеничких организација у Аргентини са кратким прегледом исељ. организација у Уругвају, Чилеу, Боливији и Бразилу“, 37.

²⁴ Исто, 16.

²⁵ ДАМСП, ПА, 1948, Аргентина, ф. 19, д. 28, с. 432237, „Забелешка о југословенским исељеничким организацијама у Јужној Америци“, 1.

Удружења Срба у Аргентини „Велика Србија“ основано је у Буенос Ајресу 1948. године. То удружење окупљало је некадашње чланове Српског црвеног крста, досељенике старије генерације, али и оне који су у земљу пристигли након Другог светског рата, политичке емигранте, чланове Равногорског покрета, те избеглице противнике нове југословенске власти који су живели у престоници Аргентине и провинцијама. Историјат друштва може се пратити од 1941, када је Васко Билић, родом из Мостара, основао Комитет Српског црвеног крста у Берису, провинцији Буенос Ајреса, са циљем помагања српских бораца и ратних заробљеника. Билић је припадао старијој генерацији емиграната, јер је већ две деценије живео у Аргентини. Комитет је с тим именом радио све до краја 1942, када је, на захтев делегације Црвеног крста Краљевине Југославије престао да ради. Као разлог наводило се „сепаратистичко име“ удружења. Билић је почетком 1943. само променио име организацији у Удружење Срба „Петар Мркоњић“.²⁶ Након његове смрти, наредне године дошло је до застоја у раду друштва, све до оснивања „Велике Србије“, која је сматрана за настављача Билићевог удружења. Удружење је пријављено код локалне полиције заједно са новим правилима, а добијена је дозвола за прву годишњу скупштину на којој је званично промењено име организацији и седиште пренето из Бериса 70 км од Буенос Ајреса у Авеланеди, предграђе престонице. Покушај оснивања удружења у самом Буенос Ајресу пропао је због великог депозита који је тражила полиција као гаранцију. Износио је чак 100.000 пезоса.²⁷

Први председник Удружења Срба „Велика Србија“ био је економиста Милан Милутиновић, који је у Аргентину дошао још након Првог светског рата.²⁸ Након њега председник је био Александар Величковић, такође стари емигрант, пореклом из Пирота, а касније и привредник Душан Манојловић, да би на крају посматраног периода вођство преузео Тодор Вукасовић. Требало би рећи да је почетком педесетих година 20. века из имена Удружења нестала формулација Велика Србија и да се организација наводила само као Удружење Срба у Аргентини. На основу доступних извора, закључујемо да се та промена вероватно десила у другој половини 1953. или првом делу 1954. године.

Једна од кључних тачака програма удружења било је одбацивање Југославије као грешке и враћање „коренима“. Стога не чуди што је забележено да је тиме од себе одбила и југословенски оријентисане Србе. Према изворима представника социјалистичке Југославије, у удружењу није владала слога и

²⁶ „Uspomena na pok. Vaska Bilića (1893–1944)“, *Српска застава*, 25. децембар 1949, 3.

²⁷ *Dokumenti Srpske zastave*, књ. 2, 293.

²⁸ Милан Милутиновић рођен је 11. 5. 1900. у селу Велики Шилеоговац, срез Расински, округ Крушевац. Као дете прешао је Албанију са Српском војском. Средњу школу је завршио у Енглеској. Живео је у Буенос Ајресу и активно учествовао у емигрантским организацијама. Радио је као књиговођа Удружења свих кланица у Аргентини. Био је ожењен Маром Ковачевић из Мостара.

донета је одлука да његови чланови могу бити само Срби из Србије.²⁹ Ту информацију касније је демантовао Филиповић, који је тврдио да је реч о лажи, са циљем да се српске снаге у Аргентини поцепају.³⁰ Као корак ка одвајању од југословенског идентитета удружење Срба у Аргентини је као дан уједињења прогласило 26. новембар, да се тиме обележе одлуке Подгоричке скупштине и скупштине одржане у Новом Саду у новембру 1918. године. Таква прослава одиграла се 1954. и годину касније. Треба напоменути да се та догађања нису увек поклапала са датумом обележавања, јер се гледало да окупљање буде на дан када је било могуће да њему присуствује више људи, претежно суботом. Удружење је одржавало годишње скупштине, на којима је подношен извештај о раду и бирала се нова управа. Право учешћа имали су само редовни чланови.

„Велика Србија“ организовала је посебне свечаности поводом обележавања дана Светог Саве и Видовдана, али су за окупљања налажени и други мотиви, годишњице и породичне свечаности угледних чланова. На списку за 1949. било је 19 утемељивача, два добротвора удружења и два велика добротвора. Најзначајнији донатор била је Аугуста Стојадиновић, супруга некадашњег председника владе са 500 долара, док су се остали прилози кретали између 100 и 200 долара.³¹ Пријем заинтересованих обављао се уторком, четвртком и суботом од 18 до 20 часова у седишту удружења у Авеланеди. Од почетка су истакнути национално обележје удружења и лојалност према држави домаћину. На првој редовној скупштини послати су телеграми председнику Хуану Перону и гувернеру провинције Буенос Ајрес пуковнику Домингу Меркантеу. С друге стране, представници југословенског посланства у Аргентини рад Удружења током 1949. оцењивали су као ограничен на две прославе, Видовдана и Светог Саве, „које су биле јако слабо посећене“.³²

Удружење Срба у Аргентини приређивало је различите манифестације од изложбе српских књига и листова до комеморативних скупова. Тако су приредили парастос руском цару Николају II, краљевима Петру и Александру Карађорђевићу, те Николи Пашићу, у једној руској цркви у Буенос Ајресу. Касније је одржан и помен, како се наводи, „свим српским жртвама од Косова до данас“, а посебно је поменут „неумрли“ генерал Дража Михаиловић. Све те манифестације имале су за циљ јачање заједништва Срба у Аргентини и везивање око одређених идеја и интерпретација историје.

²⁹ ИАБ, БИА, 70900415, 87-1, „Неколико података о Стојадиновић Милану и његовим везама“ од 29. 3. 1950.

³⁰ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 1, priredio Dušan M. Filipović, (Buenos Aires, s. n., 1977), 66.

³¹ „Dobrotvori i utemeljači Udruženja Srba u Argentini Velika Srbija“, *Српска застава* 25. decembar 1949, 3.

³² ИАБ, БИА, 70900415/87-1/2, „Неколико података о Стојадиновић Милану и његовим везама“ од 29. 3. 1950. године.

Лист „Српска застава“ покренут је у Буенос Ајресу крајем 1949. године. У заглављу је стајало да је реч о листу Срба Јужне Америке. Први број је изашао 25. новембра. Лист је покренуо Душан М. Филиповић, ранији секретар удружења „Велика Србија“. Било је предвиђено да лист излази једном месечно, али се то ретко кад дешавало због материјалних тешкоћа и нередовних прилика у самој земљи. Током скоро седмогодишњег функционисања „Српске заставе“ можемо регистровати неколико главних праваца у којима је он деловао. Реч је пре свега о покушају хомогенизације српског народа у Јужној Америци, али и широм света, путем емоционалне верзије његове прошлости, коју су обележила велика јунаштва, али и страдања. Величана су културна достигнућа српског народа и наглашавана улога СПЦ у одбрани нације. Друга компонента била је жестока критика нових власти у Југославији и усташких злочина за време Другог светског рата. Субјективна верзија историје коју је нудио лист била је обогашена бројним песмама, што стиховима познатих народних песама, што патриотским исказима српских емиграната у Аргентини. Нуђени су бројни осврти на историјске догађаје и личности, различита сведочења и документи који су били у складу са наведеним мотивима.

Од удружења српских емиграната у Аргентини почетком педесетих деловали су Коло српских сестара и Српска православна црквена општина у Буенос Ајресу. Коло српских сестара приређивало је чајанке, а њима су често присуствовали Августа Стојадиновић и старија ћерка Иванка, које су биле и чланице организације. Слава удружења била је Света Параскева, која је обележавана 29. октобра. Нису били ретки ни заједнички састанци између удружења Срба и дамске организације. У једном тренутку Ђурђица Дукић обављала је у исто време и дужност потпредседнице Удружења Срба и председнице Кола српских сестара.³³ На свечаностима обавезан део била је музика, извођење народних песама, али и оперских арија. Игра различитих врста кола из српских крајева била је незаобилазна.

Српска православна општина у Буенос Ајресу прослављала је Светог Саву, а први пут током 1950. више није било југословенских застава, што је „Српска застава“ поздравила као „први корак на српском путу“.³⁴ Иначе, лист је свој бескомпромисни став потврдио наводећи како се свим силама залаже против „непријатеља Српског Народа: усташа, комуниста, мачековаца и Југословена српског порекла“.³⁵ Такав став је спречавао и одређени број Срба да се integriше у српску емиграцију окупљену око поменутих удружења и „Српске заставе“. Представници ФНРЈ су за лист говорили да стоји на „српским шовинистичким

³³ Током 1955. руководство Кола српских сестара чиниле су: председница Анка Милославић, потпредседница Слава Хорват, благајница Јаглика Баровић и чланица Милка Самса.

³⁴ „Prvi korak na srpskom putu“, *Српска застава*, 29. decembar 1949, 4.

³⁵ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 1, 45.

позицијама“.³⁶ И прослава Видовдана у Буенос Ајресу протекла је у знаку „освећеног Косова“ са паролом „За Косово –Куманово!“.

Централна личност српске емиграције у Аргентини након Другог светског рата био је без сумње Милан Стојадиновић. Он је након седмогодишње интернације на острву Маурицијус добио визу за Бразил.³⁷ На пропутовању брод се задржао извесно време у Буенос Ајресу. Тада је примио више представника српске, али и хрватске емиграције. Разговори које је водио убедили су га да је управо Аргентина земља у којој жели да настави свој живот и рад. Око добијања визе за Стојадиновића и његову породицу посредовао је и познати кардиолог Бранко Бензон, који је имао јаке везе у Пероновој администрацији.³⁸ У утисцима разговора са исељеницима, Стојадиновић је у свом дневнику забележио: „Срби као увек подељени и без удружења. Много очекују од мог боравка и обећавају најпотпунију и најоданију потпору и сарадњу.“³⁹

Када се боље упознао са ситуацијом у држави и људима са простора бивше Југославије у Аргентини, Стојадиновић ипак није прихватио да преузме званичне функције у емиграцији. Једино је прихватио да буде изабран за почасног председника Удружења Срба „Велика Србија“. Он се изјаснио да ће живети повучено, да не жели да учествује у политичком животу и да жели да се посвети изучавању економских проблема. Основао је и лист „Ел економиста“. Није се јавно ангажовао против ФНРЈ, а од активности емиграције се ограђивао, што су и службеници посланства констатовали.⁴⁰ Без обзира на то, његов утицај на Удружење и на „Српску заставу“, био је велики иако је он, по потреби, то негирао. Тако се током 1952. и 1953. у разговорима с представницима Удбе увек изговарао на самосталност уредника Филиповића ако би му се указало на неки текст који је био уперен против Јосипа Броза и нове власти.⁴¹

³⁶ ИАБ, БИА, 70900415/93-3, „Разговор с Миланом Стојадиновићем одржан 20. августа 1952. године“.

³⁷ Више о борби за ослобађање и самом боравку на Маурицијусу: Љубодраг Димић, „Одлазак са Маурицијуса: Британци и Милан Стојадиновић (1945-1948)“, *Глас* том 420, књ. 16 (2012), 495–518; Бојан Симић, „У сребрном кавезу – Милан Стојадиновић на Маурицијусу (1941–1948)“, *Баштина* 47, (2019), 343–356.

³⁸ ИАБ, БИА, 70900415/87-1, „Неколико података о Стојадиновић Милану и његовим везама“ од 29. 3. 1950.

³⁹ Милан Стојадиновић, *Заточеник његовог британског величанства*, (Мелбурн: Српска мисао, 1976), 189.

⁴⁰ ИАБ, БИА, 70900415-91/1, „Стојадиновић др Милан, његово држање иза рата и наш план акције у вези тога“.

⁴¹ Стојадиновић је био заинтересован за пуштање брата Драгомира из затвора у Сремској Митровици и запослење сестре Наде Глишић у Београду. Представници ФНРЈ су од њега тражили један елаборат о економској ситуацији у Аргентини, помоћ приликом склапања трговинског уговора, окретање писања „Српске заставе“ против усташа и слично. Сажетак и резултате разговора видети у: Миша Ђурковић, „Увод: Енигма Милана Стојадиновића“, *Милан Стојадиновић:*

Посебно комешање међу српском емиграцијом у Аргентини, али и широм света, донела је Стојадиновићева изјава дата хрватском листу „Избор“ који је излазио у Буенос Ајресу. Он је 29. јула 1954, у разговору са уредником листа Јосипом Субашићем, изјавио да су Срби и Хрвати живели „стотинама година у посебним државама“ и да би тако требало бити и у будућности. Изјавио је наду у могућност добросуседске сарадње када се реши државно питање.⁴² У емигрантској штампи настала је широка полемика за такав предлог и против њега. „Српска застава“ потпуно је стала на страну Стојадиновића и полемисала са свим емигрантским новинарима и политичарима који су оспоравали оно што је изјавом покренуто и шта је иза ње стајало. Полемика се водила са „Американским Србобраном“, „Гласом Канадских Срба“, Љотићевском „Искром“, „Слободом“ органом Српске народне одбране у Америци, „Српским новинама“ Доброслава Јевђевића и многим другим. Та расправа била је опширна и заузима знатан простор у листу у другој половини 1954. и током 1955. године.

Удружење Срба у Аргентини купило је и један терен, који се налазио на 28 километара од престонице Аргентине, на путу за Мар дел Плата. Тадашњи председник Удружења Душан Манојловић, чија се кућа налазила у близини земљишта, позвао је Стојадиновића да га посети и да га при том обавести о плановима који постоје везано за то земљиште. Некадашњи председник владе је том приликом дао свој новчани прилог, чији износ није наведен.⁴³ На том месту подигнут је Српски дом.⁴⁴ Иначе, често се дешавало да представници удружења дођу Стојадиновићу ради саветовања или представљања након избора нове управе.⁴⁵

Током августа 1955. појавиле су се гласине о оснивању црногорског клуба „Његош“, што је изазвало посебну реакцију Филиповића у „Српској застави“. Он је у тексту нагласио да Његош, који је онако дивне стихове посветио Карађорђу и Обилићу, да је данас жив, „био би јако изненађен, када би видео како се данас под његовим именом чине покушаји да се поједини Црногорци одвоје од других Срба у своје посебно удружење“. У тексту он закључује: „брат је мио, ма из којег српског краја био“.⁴⁶

У Буенос Ајресу основан је и Радни одбор Српске радикалне странке ван отаџбине, који су углавном чинили сарадници „Српске заставе“ са уред-

Политика у време глобалних ломова, Зборник радова, ур. Миша Ђурковић, (Београд; Завод за уџбенике – Центар за конзервативне студије), 2013, 7–26.

⁴² „Kako riješiti srpsko-hrvatski spor“, *Izbor*, br. 10, srpanj 1954, 8

⁴³ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 1, 54.

⁴⁴ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 2, 298.

⁴⁵ Током 1955. руководство Удружења Срба у Аргентини чини ли су: председник Душан Манојловић, секретар Светозар Наумовић, благајник Никола Марин и члан управе Коста Мијатовић.

⁴⁶ *Dokumenti Srpske zastave*, knj. 1, 66.

ником Филиповићем и још пет угледнијих представника српске емиграције. Ипак, одбор је имао мала овлашћења и симболичну улогу одржавања веза са присталицама у свету и заступање и објашњавање програма странке.⁴⁷ Сам Стојадиновић дао је сагласност за формирање поменутог одбора, али није био претерано активан. Покрет неколицине ентузијаста није донео већи резултат иако је сличних примера у то време било у Немачкој и Аустрији.⁴⁸

Српска емиграција се у целини односила веома лојално према својој новој домовини. И на свечаностима Срба у Аргентини прво је интонирана химна државе домаћина, након које би уследила „Боже правде“. Тако је и председница Кола српских сестара Анка Милославић током једне чајанке одржала говор који је завршила са: „Живело Коло српских сестара! Живела Аргентина!“⁴⁹ Такође, на прослави Дана уједињења 1954, званичан део скупа завршен је здравицом у част председника Перона.⁵⁰ Слично се поновило и приликом прославе Видовдана наредне 1955. године. После промене власти, у септембру те године, лојалност је исказивана и према новом режиму.

Посебна окупљања српске емиграције у Аргентини дешавала су се поводом свечаности крштења. Таквих догађаја било је више, а током маја 1956. Милан Бакић заједно је крстио своје осморо деце, од којих је најстарије имало 30, а најмлађе 18 година. Домаћин је за кума изабрао никог другог до Милана Стојадиновића. Свечаност се одиграла у Рафаел Облигаду, који се налазио око 280 километара од престонице. На крштење је Стојадиновић стигао са супругом, братом и генералом Ђорђе Глишићем.⁵¹ Догађају је присуствовало педесетак званица, Срба из Аргентине.⁵²

Током 1955. ситуација у Аргентини била је прилично нестабилна. У јуну није успео државни удар на Перона, након чега је уследио септембарски, који га је принудио да напусти земљу. Власт је преузела војска, али је и ту било потреса и смена. Привременог председника Лонардија брзо је заменио други генерал Педро Арамбур.⁵³ Промена власти у Аргентини утицала је, бар посред-

⁴⁷ *Dokumenti Srpske zastave*, књ. 2, 306–310.

⁴⁸ У Немачкој је основан одбор СРС за Европу а у Салцбургу за Аустрију. „Osnivanje odbora Srpske radikalne странке за Европу“, *Српска застава*, 25. април 1955, 2.

⁴⁹ *Dokumenti Srpske zastave*, књ. 2, 64.

⁵⁰ „Proslava Dana ујединјена Срба“, *Српска застава*, 25. децембар 1954, 4.

⁵¹ Ђорђе Глишић је рођен у Београду 1887. Учесник је балканских ратова и Првог светског рата. У војсци Краљевине Југославије службовао на више различитих места и у више родова. Априлски рат дочекао је као начелник Штаба Приморске армијске области. Био у италијанском заробљеништву. После рата емигрирао у Аргентину. Више о томе: Mile S. Vjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije*, (Institut za noviju istoriju Srbije-Dobra: 2004), 153–154. Близак сарадник Милана Стојадиновића у емиграцији. Активно је учествовао и у Удружењу Срба у Аргентини, чији је био председник скупштине.

⁵² „Svečano krštenje u domu Milana Bakića“, *Српска застава*, 25. јун 1956, 3.

⁵³ Feliks Luna, *Kratka istorija Argentinaca*, (Novi Sad: Akademska knjiga, 2015), 207–213.

но, на српску емиграцију. Милан Стојадиновић, који је имао јаке позиције код Перона, није се толико добро котирао код његових наследника. О томе говори и покушај да добије аргентинско држављанство 1955. године, који нове власти нису повољно решиле.⁵⁴ У таквој ситуацији Стојадиновић се дистанцирао од Удружења Срба и „Српске заставе“, што је допринело томе да током 1956. изађе само један број листа и да се након тога угаси.

У закључку можемо рећи да се у Аргентини након Другог светског рата окупила и релативно малобројна српска емиграција, која је деловала преко неколико удружења и листа „Српска застава“. Разочарани искуством југословенске интеграције, они су заузели став да се треба вратити самосталној српској држави, а као своје противнике видели су како припаднике других нација тако и комунисте и југословенски оријентисане Србе. Тај део српске емиграције покушао је да свог лидера нађе у Милану Стојадиновићу, некадашњем председнику владе.

⁵⁴ Uki Goñi, *The Real Odessa: Smuggling the Nazis to Peron's Argentina*, (London: Granta books, 2002), 127.

Извори и литература

- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije. Argentina i Južna Amerika.
- Istorijski arhiv Beograda. Bezbedonosno-informativna agencija. Dosije Milana Stojadinovića.
- Dokumenti Srpske zastave*. knj. 1. priredio Dušan M. Filipović. Buenos Aires, 1977.
- Dokumenti Srpske zastave*. knj. 2, priredio Dušan M. Filipović. Buenos Aires, 1977.
- Petrović, Slavoljub Đera. *Sećanja i zapisi jednog borca i diplomate*. Beograd: DTA, 2007.
- Stojadinović, Milan. *Zatočenik njegovog britanskog veličanstva*. Melburn: Srpska misao, 1976. (ćirilica)
- Izbor, Buenos Aires*
- Srpska zastava, Buenos Aires*
- Antić, Ljubomir. *Naše iseljenišтво u Južnoj Americi i stvaranje jugoslovenske države*. Zagreb: Školska knjiga, 1987.
- Banjan, Iva. *Iseljavanje Hrvata u Argentinu, Čile, Brazil i Peru*. Rukopis neobjavljenog diplomskog rada. Osijek: Filozofski fakultet, 2013.
- Bjelajac, Mile S., *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije (1918–1941)*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije – Dobra, 2004.
- Brown, Jonathan. C. *A Brief History of Argentina*. New York: Checkmark books, 2004.
- Goñi, Uki. *The Real Odessa: Smuggling the Nazis to Peron's Argentina*. London: Granta books, 2002.
- Dimić, Ljubodrag. „Odlazak sa Mauricijusa: Britanci i Milan Stojadinović (1945-1948)“. *Glas*, tom 420, knj. 16 (2012), 495–518. (ćirilica)
- Đurković, Miša. „Uvod: Enigma Milana Stojadinović“. u *Milan Stojadinović: Politika u vreme globalnih lomova*, Zbornik radova, ur. Miša Đurković. Beograd: Zavod za udžbenike – Centar za konzervativne studije, 2013, 7–26. (ćirilica)
- Luna, Feliks. *Kratka istorija Argentinaca*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2015.
- Maclachlan, Colin M. *Argentina. What Went Wrong*, Westport/London: Praeger, 2006.
- Milović, Katalina, Jokanović, Timotije. *La Montenegrina. Sjećanja*. Cetinje – Podgorica: Matica crnogorska, 2004.
- Simić, Bojan, „U srebrnom kavezu – Milan Stojadinović na Mauricijusu (1941–1948)“, *Baština* 47. (2019), 343–356.
- Stefanović-Banović, Mileša, Pantović, Branislav, „Naša dijaspora u Argentini – istorijski pregled i preliminarna istraživanja“, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LXI (1), 119–131. (ćirilica)

Summary

Bojan Simić, PhD

Serbian Emigration in Argentina during the First Decade after the Second World War – Contribution to the Research –

Following the Second World War, Argentina became a country with the most emigrants of Yugoslav origin in the entire South America. Major part of those were Croats and Slovenes, while emigrants from Montenegro and Serbia made up a smaller proportion. It was estimated that there were approximately 20.000 emigrants from Serbia and Montenegro throughout South America in early-1950s. Apart from establishing their national societies in Argentina such as *Serbs of Argentina* “*Velika Srbija*”, *Kolo srpskih sestara*, and *Obilić*, Serbian emigrants launched the newspaper “*Srpska zastava*” in order to bring all the Serbs in Argentina together. While rejecting the “negative” Yugoslav experience, these organizations praised at the same time for the Serbian medieval past and its modern statehood from the early twentieth century. They gathered during the annual assemblies and Serbian Orthodox holidays like Vidovdan and Saint Sava.

The key figure among Serbian emigrants in Argentina was Milan Stojadinović, the former Prime Minister of the Kingdom of Yugoslavia, despite he did not take any official position in such emigrant organizations. Instead, he was rather a kind of consultant to both the organization “*Velika Srbija*” and their leading newspapers “*Srpska zastava*”. On the other hand, he used his influence acquired within the Serbian community in Argentina to negotiate with the representatives of Socialist Yugoslavia during 1952 and 1953. Political changes in Argentina after the fall of Juan Peron forced Stojadinović to distance himself from the Serbian emigrant community which was certainly one of the reasons why “*Srpska zastava*” ended its course in 1956.

Key words: Emigration, Argentina, Yugoslavia, Serbia, Milan Stojadinović.